

Visa tai primena veiksmožodžio liepiamosios nuosakos formas.

Vadinas, *še, te* (bent šiais atvejais) vadinti dalelytėmis nederėtų. To daryti neleistų jų sintaksinės funkcijos. Sąlygiškai būtų galima pasinaudoti bendru verboidų terminu¹⁰.

V. Sirtautas

Sutrumpinimai

- Cv – P. Cvirka, Raštai, t. VII, V., 1959.
DŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, V., 1954.
G – Gulbė karaliaus pati, sudarė A. Liobytė, V., 1963.
Sim O – I. Simonaitytė, ... O buvo taip, V., 1960.

RETAS KALBŲ INTERFERENCIJOS ATVEJIS

Kaip žinoma, pirmasis lietuviškas psalmynas, 1625 m. Karaliaučiuje išleistas „Psalteras Dovydo“, yra tik gerokai perredaguotas J. Bretkūno vertimas. Taigi turime gana retą atvejį – senojo laikotarpio spaudinį ir rankraštinį jo prototipą. Tų kalbos paminklų palyginimas yra įdomus ne vienu atžvilgiu ir galėtų būti nemažo tyrinėjimo tema, bet čia, lingvistinėse pastabose, bus apsisistota tik prie vieno gana siauro klausimo.

Kaip ir kituose to meto raštuose, abiejuose psalmių tekstuose yra nemažai skolinių (didžiąją jų masę sudaro slavizmai, o germanizmų tėra vos keli procentai). Lyginant abu tekstus, nesunku pastebėti, kad „Psaltero Dovydo“ rengėjai – J. Rėza ir jo rankraštį redagavę asmenys – neturėjo tikslo gryninti J. Bretkūno kalbą. Tiesa, dalies J. Bretkūno skolinių buvo atsisakyta, bet 1625 m. psalmyne yra naujų svetimos kilmės žodžių, todėl kiekybinis jų santykis su veldiniais abiejuose tekstuose turėtų būti gana panašus. Be to, „Psaltere Dovydo“ pasitaiko įvairių nenuoseklumų, svyravimų – kuris nors skolinys kartais vienur keičiamas savu žodžiu, o kitur elgiamasi priešingai. Dėl to atskirų žodžių taisyms priežastis neretai tiesiog neįmanoma nurodyti. Lieka bene vienintelė galimybė – išskirti vienokias ar kitokias taisyms grupes ir tuo pačiu iš grynų spėliojimų sferos pereiti į labiau tikėtinų teiginių sritį.

Vieną iš tokių grupių J. Rėzos psalmyne sudaro pakaitai slavizmai, savo garsais panašūs į atitinkamus vokiečių kalbos žodžius. Lyginant tekstus, pavyko pastebėti šiuos atvejus:

netikras(is) → falšyvas(is) (plg. vok. *falsch*) – *nei draugawoiu tu ne tikraifeis* BPs 22v₄ – virš *ne tikraifeis* J. Rėzos prirašyta *falchiwafais*; šis pataisymas yra

¹⁰ Žr. ten pat, p. 188–193.

ir spausdintame tekste, RPs 26,4. Be to, atitinkami skirtumai yra ir kitose tekstų vietose – BPs 30v_{2a}: RPs 35,20, 101₄ 109,11, 128₁₅ 144,11, 128₂₅ 144,11. *Falšyvas* „Psaltere Dovydo“ pasitaiko ir vietoj kitų J. Bretkūno žodžių (kuriais buvo verčiamas *falsch*): **neteisus(is)** 23v₁₀ 27,12, 26₂₃ : 31,19, 38₂₇ : 43,1, 109₁, 119,29, 115v₁₉ 120,2; **piktas** 112₂₁ 119,104.

namai ‘rūmai’→**paliocius** (plg. vok. *Palast*) – 40v₁₃ : 45,9, 42v₁₂₋₁₃ 48,4. Be to, *paliocius* J. Rėzos psalmyne pasirinkta iš J. Bretkūno porų *palacius*, *namai* 41₁₀ ir *dvaras*, *palacius* 63v₁₃, 116v₁₆.

nevalia ‘priespauda’→**gvoltas** (plg. vok. *Gewalt*) – 129v₂₄ 146,7. Be to, iš J. Bretkūno sinonimų *gvoltas*, *syla* ‘prievarta’ 9₂ pasirinkta *gvoltas* 10,10.

pamatai ‘fundamentas, (prk.) atrama, ramsčiai’→**gruntas** (plg. vok. *Grund*) – 9v₈ 11,4, 15₂ 18,16, 74₆ : 82,5.

paguldyti (išbr. *dėti* forma) **pamatus**→**nugruntavoti** (plg. vok. *gründen*) – 90v₁₉ 102,26.

protas ‘patarimas, pamokymas’→**roda** (plg. vok. *Rat*) – *Ius peiket pawargulio protą* 12₁₈ : *Jus peikiat Pawargulio Rodą* 14,7. Be to, atitinkamas skirtumas yra ir 96v₉ 106,13.

Neaišku, ar prie šios grupelės reikia priskirti pakeitimus *varpnyčia* 43₅→*turmas* 48,13 ir *didis vėjas* 48₂₄→*šturmas* 55,9, – abiejų pakaitų priegaidė psalmyne nepažymėta, tad negalima nustatyti, ar jie paimti tiesiai iš vokiečių, ar atėję iš slavų¹.

Falšyvas priklauso prie autentiškų J. Rėzos taisyčių. Visai galimas dalykas, kad ir kiti minėtieji pakaitai yra jo redagavimo palikimas. Kad psalmyno redaktoriai mažai tekeitė jo leksiką, galėtų rodyti vienas faktas: beveik visi redakciniai pakeitimai, kuriuos J. Rėza įrašė J. Bretkūno psalmyno rankraštyje, yra ir 1625 m. psalmyne.

Iš paties J. Rėzos pasisakymo matyti, kad jis mokėsi lietuviškai, taigi, nebuvo lietuvis². Įvairūs faktai verčia manyti, kad ir gerokai vėliau, kai buvo rengiamas spaudai psalmynas, J. Rėza labai gerai nemokėjo lietuvių kalbos. Todėl atrodo visai natūralu, kad jis, taisydamas J. Bretkūno tekstą, mieliau vartojo tuos slavizmus, kurie savo skambėjimu jam priminė gimtosios vokiečių kalbos žodžius³. Jei gu visa tai yra tiesa, psalmyne turime įdomų kalbų interferencijos atvejį – iš vienos kalbos atėję žodžiai čia vartojami dėl kitos kalbos poveikio.

Galimas daiktas, kad ir veldinio *vėtra* ‘audra’ atsiradimą 1625 m. psalmyne (11,7, 50,3, 55,9, 81,8) paskatino ne tik jo reikšmės atitikimas vok. *Wetter*, bet ir

¹ F. Kuršaičio (lietuvių-vokiečių) žodyne pateikiama *šturmas* 440 ir *tuřmas* 470.

² Žr. V. Falkenhahn, *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer, Königsberg* (Pr) u. Berlin, 1941, p. 306 tt.

³ Beveik visų šių skolinių atitikmenys lenkų kalboje yra germanizmai arba jų vediniai. Išimtis yra tik *palac*, skolinys iš it. *palazzo* ar lo. *palatium* (žr. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1957, p. 392).

garsinis panašumas (J. Bretkūnas žodžio *vētra* psalmyne nevartojo ir *Weter* vertė įvairiai – *vėjo susukimu* 9v₁₉, *dide perkūne* 44₂₁, *didžiu vėju* 48₂₄, *šturmu* ir *viesulu* 73₂₈). Ta proga galima pridurti, kad ir J. Bretkūnas Liuterio *vernehmen* 'išgirsti' vertė panašiai skambančiu *permanyti* 'suvokti, suprasti' net ir tais atvejais, kai kontekstas aiškių aiškiausiai reikalavo veiksmožodžio, visų pirma žyminčio pagavimą klausia – plg., pvz.: *vernim mein schreyen* → *permanik mana schaukſmą* 35v₂, *vernim die ſtimme meines flehens* → *permanik ballą mana maldos* 125v₆₋₈, *Vernim meine ſtimme, wenn ich dich anruffe* → *permanik mana ballą kada meldžiūs tawęſp* 126₂₋₃ (*vernehmen* taip išversta ir kitur – 4v₂₈, 75₂₄, 76v₁, 127₈₋₉). Nė vienas iš šių semantiškai netikslių vertimų J. Rėzos psalmyne nebuvo pataisytas, ir ši aplinkybė derinasi su bendra jo redagavimo tendencija.

V. Žulys